

Instytucja elektronicznie monitorowanego dozoru skazanych jako alternatywa dla dyscyplinarno-izolacyjnego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności

Dariusz Sarzała

Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest w polskim systemie prawnym instytucją, stanowiącą wynik poszukiwania nowych, alternatywnych rozwiązań wykonywania kary pozbawienia wolności, związanych z wykorzystywaniem w tym celu postępu technicznego. System Dozoru Elektronicznego (SDE), nazywany potocznie monitoringiem elektronicznym skazanych, został wprowadzony w Polsce na mocy Ustawy z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, która weszła w życie 1 września 2009 roku²²⁶. Przepisy ustawy miały początkowo charakter epizodyczny, z mocą obowiązywania do 31 sierpnia 2014 r. Natomiast od 27 sierpnia 2013 r. ten tryb wykonywania kary wszedł na stałe do polskiego porządku prawnego²²⁷. Nowelizacja wymienionej ustawy z dnia 21.05.2010 r. znacznie rozszerzyła jej zakres przedmiotowy i podmiotowy, stwarzając jednocześnie możliwość czterokrotnego zwiększenia populacji skazanych mogących ubiegać się o odbywanie kary w SDE (z uwzględnieniem recydywistów, a z wyłączeniem multirecydywistów)²²⁸. Przyjęta nowelizacja zniosła odpłatność skazanych za odbywanie kary w SDE, a także zracjonalizowała obowiązki i czyn-

²²⁶ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, (Dz.U. 2007 nr 191, poz. 1366 z późn. zm.).

²²⁷ Ustawa z dnia 12 lipca 2013 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, (Dz.U. 2013, poz. 915).

²²⁸ Ustawa z dnia 21 maja 2010 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, (Dz.U. 2010 nr 101, poz. 647).

ności w SDE kuratora sądowego oraz wniosła szereg zmian aktualizacyjnych²²⁹. Istotną zmianę w instytucji dozoru elektronicznego wprowadza także nowelizacja Kodeksu karnego z dnia 1 lipca 2015 r., umożliwiając zupełnie nowe zastosowanie dla instytucji dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym, wykorzystując ją do nadzoru nad wykonywaniem środków karnych i środków zapobiegawczych. W związku z tym dozór elektroniczny znajdzie dużo szersze zastosowanie niż dotychczas, ponieważ będzie nie tylko formą wykonywania kary ograniczenia wolności, lecz także będzie stosowany przy wykonywaniu środków karnych i zapobiegawczych.

Celem niniejszego opracowania jest analiza funkcjonowania instytucji dozoru elektronicznego jako alternatywnego, wolnościowego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności w odniesieniu do dominującego obecnie dyscyplinarno-izolacyjnego modelu jej wykonywania w warunkach zakładu karnego, z punktu widzenia resocjalizacji i readaptacji społecznej. Szczególną uwagę zwrócono na możliwości resocjalizacyjne i readaptacyjne, jakie stwarza system dozoru elektronicznego zwłaszcza dzięki eliminacji dotychczasowej totalności związanej z wykonywaniem kary pozbawienia wolności w realiach izolacji więziennej. Wskazano także na potrzebę dalszej modernizacji instytucji elektronicznie monitorowanego dozoru w aspekcie inkluzji społecznej osób skazanych na karę pozbawienia wolności.

8.1. System dozoru elektronicznego w kontekście uregulowań prawnych i organizacyjnych

Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o SDE dozór elektroniczny jest jednym z systemów wykonywania kary pozbawienia wolności, polegającym na kontrolowaniu zachowania skazanego przebywającego poza zakładem karnym, a także kontrolowaniu przestrzegania przez niego obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby. Celem stosowania dozoru elektronicznego jest jednak nie tylko powstrzymywanie się skazanego od przebywania w określonych miejscach, lecz także zapobieganie powrotowi do działalności przestępczej.

Kontrola zachowania się osoby objętej tym systemem jest realizowana przy zastosowaniu aparatury monitorującej (urządzeń elektronicznych oraz instalacji i systemów), które zawierają służące tej kontroli podzespoły elektryczne lub elektroniczne (tzw. środki techniczne). W systemie dozoru elektronicznego aparaturę

²²⁹ P. Nasiłowski, *System dozoru elektronicznego w polskim systemie penitencjarnym, Polski system penitencjarny. Ujęcie integralno-kulturowe*, [w:] P. Szczepaniak (red.), *Forum Penitencjarne. Dodatek specjalny*, Warszawa 2013, s. 125, <http://sw.gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/czasopismo-forum-penitencjarne> [07.08.2015].

monitorującą stanowią: nadajnik, elektroniczne urządzenie rejestrujące, centrala monitorowania²³⁰.

Nadajnik stanowi urządzenie radiowe wytwarzające energię wielkiej częstotliwości na potrzeby radiokomunikacji, które jest zakładane na rękę lub nogę skazanego. Zamontowany nadajnik wysyła sygnały, które są odbierane przez elektroniczne urządzenia rejestrujące lub centralę monitorowania, co pozwala na identyfikowanie aktualnego miejsca pobytu skazanego. Urządzenie to jest wykonane w kształcie bransolety, której skazany nie może zdjąć bez uszkodzenia.

Drugim elementem systemu dozoru elektronicznego jest elektroniczne urządzenie rejestrujące, w skład którego wchodzi: 1) stacjonarne (radiowe) urządzenie monitorujące, instalowane na w miejscu stałego pobytu skazanego lub w innym miejscu wskazanym przez sąd penitencjarny, które rejestruje sygnały wysyłane przez pozostający w zasięgu monitorowania nadajnik i przekazuje je do centrali monitorowania; 2) przenośne urządzenie monitorujące – stosowane przez sądowych kuratorów zawodowych, pracowników upoważnionego podmiotu dozoru oraz przez osobę, do której skazanemu zakazano się zbliżać. Urządzenie to zawiera odbiornik radiowy, rejestruje sygnały wysyłane przez pozostający w zasięgu monitorowania nadajnik, a także przechowuje uzyskane informacje o przestrzeganiu obowiązku nałożonego przez sąd penitencjarny pozostawania skazanego w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się skazanego od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby. Wyposażone jest w interfejs, w rozumieniu Ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne²³¹, pozwalający na przekazanie tych informacji do centrali monitorowania w celu identyfikowania aktualnego miejsca pobytu skazanego.

Natomiast trzeci, ostatni element systemu dozoru elektronicznego stanowi centrala monitorowania (centrum komputerowe), która jest wyposażona w narzędzia do przetwarzania danych osobowych, w rozumieniu Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych²³². Centrala ta służy do rejestrowania, gromadzenia, odtwarzania, przechowywania, zabezpieczenia i przekazywania uprawnionym organom informacji związanych z przestrzeganiem przez skazanego obowiązków dotyczących pozostawania w określonym miejscu i czasie jakie nałożył na niego sąd penitencjarny.

W sprawach, które dotyczą odbywania kary z wykorzystaniem dozoru elektronicznego, decyduje sąd penitencjarny, właściwy do okręgu, w którym ma być wyko-

²³⁰ J. Wierzbicki, *SDE w rozporządzeniach*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 9, s. 34–35.

²³¹ Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne, (Dz.U. nr 171, poz. 1800 z późn. zm.).

²³² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, (Dz.U. 2002 nr 101, poz. 926 z późn. zm.).

nywana kara. Nadzór nad legalnością i prawidłowością przebiegu wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego sprawuje sędzia penitencjarny sądu okręgowego, w którego okręgu wykonywana jest kara²³³. Natomiast wszelkie czynności związane z organizowaniem oraz kontrolowaniem wykonywania kary realizowane są przez sądowego kuratora zawodowego i upoważniony podmiot dozoruujący.

Istotną rolę odgrywają pod tym względem zawodowi kuratorzy sądowi, którzy na podstawie art. 56 ust. 1 ustawy o SDE zostali upoważnieni do wykonywania czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary w systemie SDE. Zgodnie z art. 56 ustawy o SDE głównym zadaniem sądowego kuratora zawodowego jest pomoc w readaptacji społecznej skazanego, a w szczególności kontrola ścisłego wykonywania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków i poleceń, której celem jest wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa. Należy jednocześnie podkreślić, że od dnia 5 lipca 2012 r. kuratorzy zawodowi zyskali również prawo do składania wniosków o uchylenie zezwolenia na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego oraz prawo składania wniosków o warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbywania kary (wynikające z dodanego art. 33a ustawy SDE).

Czynności dotyczące kontroli zachowania skazanego w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego podejmuje także upoważniony podmiot dozoruujący, którym może być instytucja państwowa, przedsiębiorca lub podmiot zagraniczny mający siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej²³⁴. Wyboru ww. upoważnionego podmiotu dozoruującego dokonuje Minister Sprawiedliwości w trybie określonym w ustawie o partnerstwie publiczno-prywatnym lub w trybie określonym przez niego w wydanych przepisach wykonawczych²³⁵.

Kontrolowanie zachowania skazanego, dotyczy przestrzegania przez skazanego nałożonego na niego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby. Ponadto kontrolowanie ma na celu wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa.

²³³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2009 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, (Dz.U. 2009 nr 45, poz. 370).

²³⁴ Zob. szerzej: Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, rozdz. 1, art. 4, (Dz.U. 2007 nr 191, poz. 1366 z późn. zm.).

²³⁵ *Ibid.*

8.2. Uwarunkowania i obowiązki związane z odbywaniem kary w systemie dozoru elektronicznego

Warunki i obowiązki dotyczące odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności poza zakładem w systemie dozoru elektronicznego zostały określone w Ustawie z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Jak wynika z zapisów zawartych tej ustawie, odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wymaga spełnienia szeregu przesłanek i wymogów. Udzielenie przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest możliwe, jeżeli spełnione są przesłanki ustawowe jej zastosowania:

- orzeczona kara pozbawienia wolności nie przekracza roku, także w przypadku orzeczenia wymierzenia dwóch lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, o ile łącznie nie przekraczają one roku;
- skazany wyraża zgodę na odbycie kary w systemie dozoru elektronicznego oraz posiada miejsce stałego pobytu;
- warunki mieszkaniowe skazanego umożliwią zainstalowanie i funkcjonowanie takiego systemu, a osoby pełnoletnie zamieszkujące ze skazanym wyrażają zgodę na zainstalowanie urządzeń monitorujących;
- względy bezpieczeństwa i stopień demoralizacji oraz inne szczególne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym;
- w przypadku skazanego odbywającego już karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym należy brać po uwagę dotychczasowe zachowanie skazanego w czasie odbywania kary;
- kara pozbawienia wolności nie została orzeczona w warunkach 64 § 2 Kodeksu karnego²³⁶;
- zastosowanie systemu dozoru elektronicznego jest wystarczające do osiągnięcia celów kary²³⁷.

Istotnym warunkiem, jaki musi spełnić osoba ubiegająca się o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego, jest wymiar kary pozbawienia wolności. W myśl

²³⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, (Dz.U. nr 88, poz. 533).

²³⁷ P. Artymionek, *System dozoru elektronicznego jako nowa forma wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] M. Sadowski, P. Szymaniec, *Prace z nauk penalnych ora z prawa międzynarodowego i europejskiego*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie, „Zeszyty Studenckie Studia Erasmiiana Wratislaviensia. Acta Studentium”, Wrocław 2010, s. 107.

aktualnie obowiązującej regulacji ustawowej, z wnioskiem o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego mogą zwracać się osoby skazane na karę pozbawienia wolności, której wysokość nie przekracza roku. Także w przypadku kilku kar podlegających wykonaniu ich suma nie może przekraczać roku. Istotny jest wyłącznie wymiar kary określony w treści wyroku skazującego. Nie ma natomiast znaczenia wysokość kary, jaka pozostała jeszcze skazanemu do odbycia. W związku z tym osoba skazana na karę pozbawienia wolności, której wysokość przekracza rok lub która odbyła już część kary i pozostał jej do odbycia okres nieprzekraczający roku, nie może uzyskać zezwolenia na odbycie pozostałej części kary w systemie dozoru elektronicznego.

Należy również zaznaczyć, że kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie mogą odbywać skazani za przestępstwo umyślnie bądź też skarbowe, którzy byli już uprzednio na taką karę skazani, chyba że zachodzą warunki do wydania wyroku łącznego²³⁸. Ponadto według oceny sądu stopień demoralizacji skazanego oraz względy bezpieczeństwa, a także inne szczególne okoliczności nie mogą przemawiać za tym, że powinien on odbywać karę w zakładzie karnym. W przypadku skazanego, który odbywa już karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym, brane jest pod uwagę jego dotychczasowe zachowanie²³⁹.

Niezbędnym warunkiem ubiegania się o odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest konieczność posiadania miejsce stałego pobytu. W przypadku osób pełnoletnich zamieszkujących wspólnie ze skazanym wymaga się ich zgody na realizację systemu dozoru elektronicznego. W związku z tym, żeby skazany mógł odbywać karę w miejscu, gdzie zamieszkują inne osoby pełnoletnie, wszystkie one muszą wyrazić na to pisemną zgodę. Wyrażona zgoda w tym względzie dotyczy również możliwości przeprowadzania czynności kontrolnych przez upoważniony podmiot dozoru. W przypadku, kiedy sąd zezwoli na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego i wyda w tej sprawie postanowienie, cofnięcia takiej zgody przez te osoby nie jest już możliwe²⁴⁰.

Należy również zaznaczyć, że lokal, w którym ma być wykonywany dozór, musi spełniać określone wymogi techniczne, umożliwiające prawidłowe funkcjonowanie systemu. Skazany nie musi być jednak właścicielem lokalu, który wskazuje do odbywania kary w tym systemie. W wyjątkowych przypadkach sąd może postanowić o odbywaniu przez skazanego kary w systemie dozoru elektronicznego w innym

²³⁸ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, rozdz. 2 art. 6 ust. 3.

²³⁹ K. Mrozek, K. Sitnik, *Przesłanki wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Kwartalnik Naukowy Prawo Mediów Elektronicznych” 2011, nr 4, s. 4.

²⁴⁰ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, rozdz. 2 art. 11.

miejscu niż miejsce jego zamieszkania, którym mogą być np. domy pomocy społecznej, hotele lub ośrodki zajmujące się readaptacją społeczną²⁴¹.

Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego łączy się również z określonymi obowiązkami, które zostają nałożonymi na skazanego z mocy prawa lub na mocy orzeczenia sądu penitencjarnego, które zgodnie z art. 8 ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego zostały sformułowane następująco:

- pozostawanie we wskazanym przez sąd penitencjarny miejscu w wyznaczonym czasie, chyba że przepisy ustawy stanowią inaczej;
- udzielanie wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego i wykonywanie nałożonych obowiązków, a zwłaszcza kontaktowanie się z sądowym kuratorem zawodowym oraz umożliwienie wejścia do mieszkania, w którym zainstalowano stacjonarne urządzenie monitorujące;
- noszenie nadajnika;
- dbałość o powierzone elektroniczne urządzenie rejestrujące i nadajnik, a zwłaszcza ich ochrona przed utratą, zniszczeniem, uszkodzeniem lub uczynieniem niezdatnymi do użytku;
- poddanie się czynnościom kontrolnym upoważnionego podmiotu dozoru, których celem jest sprawdzenie prawidłowości funkcjonowania elektronicznego urządzenia rejestrującego oraz nadajnika;
- w przypadku zainstalowania stacjonarnego urządzenia monitorującego – odbieranie połączeń telefonicznych przychodzących do tego urządzenia.

Podstawowym obowiązkiem skazanego związanym w wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest pozostawanie we wskazanym przez sąd penitencjarny miejscu w wyznaczonym czasie, chyba że przepisy stanowią inaczej. Sąd określa także przedziały czasu w ciągu doby i w poszczególnych dniach tygodnia, w których skazany ma prawo oddalić się na okres nieprzekraczający 12 godzin dziennie.

Przesłanki, które uzasadniają opuszczanie przez skazanego miejsca stałego pobytu, dotyczą zwłaszcza: świadczenia pracy, praktyk religijnych, opieki nad małoletnim lub osobą chorą, spotkań z obrońcą, pełnomocnikiem, kontaktów z rodziną i bliskimi, korzystania z opieki medycznej, uczestnictwa w zajęciach kulturalno-oświatowych oraz niezbędnych zakupów²⁴². W przypadku jednak kiedy wystąpią nowe

²⁴¹ K. Mrozek, K. Sitnik, *Przesłanki wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, *op. cit.*, s. 5.

²⁴² Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, rozdz. 2 art. 10; M. Jarzyńska, P. Kacprzyk, *Dozór elektroniczny, czyli nieizolacyjny system odbywania kary pozbawienia wolności*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2014, nr 2, s. 49.

okoliczności uzasadniająca przekonanie, że skazany w czasie opuszczenia miejsca stałego pobytu nie będzie przestrzegał porządku prawnego, zgodnie z art. 22. ust. decyzja o zezwoleniu na oddalenie się skazanego zostaje wycofana.

8.3. Analiza dozoru elektronicznego jako instytucji o cechach dyscyplinarno-wolnościowego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności

Przystępując do analizy systemu dozoru elektronicznego, jako nieizolacyjnego systemu odbywania kary pozbawienia wolności, zwrócimy przede wszystkim uwagę, że klasyczne więzienie, będące miejscem pobytu o charakterze wymuszonej izolacji należy do szczególnego rodzaju instytucji, które wytwarzają specyficzne środowisko społeczne. Środowisko to znacznie różni się od normalnych warunków, w których człowiek funkcjonuje w codziennym życiu. Jest to przede wszystkim środowisko zamknięte przestrzennie posiadające szereg cech charakterystycznych dla instytucji totalnych²⁴³, które poprzez swój izolacjonizm uniemożliwiają zaspokojenie wielu podstawowych potrzeb i stają się źródłem zaburzeń zachowania osób w nim przebywających. Środowisko więzienne, stanowiąc źródło licznych deprywacji potrzeb oraz zmian społecznych, powoduje wiele zaburzeń w zachowaniu, przyjmujących zarówno formę adaptacji do specyficznych warunków izolacji, jak i różnych sposobów obrony przed zagrożeniami, z jakimi dana osoba spotyka się w realiach zakładu karnego.

Podkreślimy, że totalny charakter zakładu karnego przejawia nie tylko w barierze fizycznej oddzielającej więzienie od świata zewnętrznego (w postaci wysokich murów), lecz także w obowiązującym regulaminie i w wielu innych przepisach regulujących wykonywanie kary pozbawienia wolności. Funkcjonowanie całej społeczności więziennej regulują bowiem bardzo drobiazgowo zarówno przepisy kodeksu²⁴⁴, regulaminu²⁴⁵, jak i szereg wewnętrznych przepisów (zarządzenia, instrukcje itp.). Ponadto pobyt w zakładzie karnym nie tylko stanowi istotną dolegliwość w postaci pozbawienia wolności, lecz także utrudnia możliwość decydowania o własnej aktywności życiowej oraz ogranicza więzi z dotychczasowym środowiskiem społecznym (rodzinnym,

²⁴³ E. Goffman, *Charakterystyka instytucji totalnych*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Warszawa 1975, s. 3–4.

²⁴⁴ Wykonywanie kary w zakładach karnych w Polsce reguluje Kodeks karny wykonawczy. Zob.: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, (Dz.U. 1997 nr 88, poz. 553).

²⁴⁵ Zob. szerzej: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, (Dz.U. 2003 nr 152, poz. 1493). M.R. Kalaman, *Oddziaływanie penitencjarne w zakładach karnych*, [w:] *Profilaktyka, opieka, wychowanie, resocjalizacja – wybrane aspekty*, K. Socha-Kołodziej, B. Zajęcka (red.), Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa 2005, s. 117–135.

zawodowym, koleżeńskim itp.). Środowisko więzienne m.in. poprzez swój izolacjonizm sprzyja także powstawaniu i rozprzestrzenianiu się wielu zachowań o cechach patologii społecznej. Wśród nich badacze tej problematyki zwracają zwłaszcza uwagę na takie, jak: podkultura więzienna, agresja i przemoc psychiczna oraz fizyczna (bójki, pobicia, znęcania i gwałty, samouszkodzenia, zamachy samobójcze)²⁴⁶, a także na nową, groźną postać patologii społecznej, jaką stało się w ostatnich latach zjawisko narkomanii wśród więźniów i przemytu narkotyków na teren zakładów karnych²⁴⁷.

W konsekwencji czas spędzony w zakładzie karnym, który ma służyć przede wszystkim poprawie więźnia, jego resocjalizacji i tym samym stworzeniu mu warunków do pełnej readaptacji społecznej, nierzadko staje się okresem sprzyjającym powstawaniu i rozprzestrzenianiu różnego rodzaju zaburzeń i zachowań dewiacyjnych. Idea resocjalizacji w warunkach izolacji więziennej napotyka więc na istotne bariery i jest wypaczana przez funkcjonowanie w zakładach karnych zjawisk i mechanizmów sprzecznych z założonymi celami oddziaływań penitencjarnych oraz kary pozbawienia wolności²⁴⁸.

Natomiast odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego posiada charakter nieizolacyjny pozwalający uniknąć kontaktu z zakładem karnym, jako instytucją totalną, i konsekwencji z tym związanych. Zaznaczmy, że skazany objęty monitoringiem dozoru elektronicznego nie doświadcza negatywnych skutków, jakie niesie ze sobą pobyt w warunkach izolacji więziennej. Nie jest on przede wszystkim odseparowany od swego dotychczasowego środowiska i innych grup społecznych, jak ma to miejsce w zakładzie karnym. Osoba skazana pozostaje w miejscu swojego dotychczasowego zamieszkania, co pozwala jej zachować więzi rodzinne odgrywające bardzo istotną rolę socjalizacji²⁴⁹ oraz pracę, a także kontynu-

²⁴⁶ J. Szałański, J. Michalski, *Wskaźniki syndromu agresji u przestępców osadzonych w zakładach karnych poddanych probacji*, [w:] *Wina – kara – nadzieja – przemiana*, J. Szałański (red.), COSSW, Łódź–Warszawa–Kalisz 1998; F.J. Porporino, *Prison violence and inmate suicide and self-injury*, „Forum on Corrections Research” 1992, nr 3 (4), <https://www.publicsafety.gc.ca/lbrr/archives/forum%204-3-1992%20e-eng.pdf> [08.08.2015]; M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Gdańsk 2003; M. Szaszkiwicz, *Samoagresja więźniów*, [w:] *Problemy współczesnej patologii społecznej*, B. Urban (red.), Wydawnictwo UJ, Kraków 1998; D. Sarzała, *Patologiczne zachowania więźniów w kontekście izolacji i resocjalizacji penitencjarnej*, Warszawa 2013.

²⁴⁷ D. Sarzała, *Narkomania jako zjawisko patologii społecznej i problem penitencjarny*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 56–57.

²⁴⁸ Zob.: H. Machel, *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2006; M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Gdańsk 2003; M. Konopczyński, *Metody twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2008; S. Przybyliński, *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Kraków 2005.

²⁴⁹ H. Machel, *Rodzina skazanego jako współuczestnik jego resocjalizacji penitencjarnej readaptacji i reintegracji społecznej*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 7, s. 45–57; K. Linowski, *Warunkowe zwolnienie i jego korelaty socjopedagogiczne*, Warszawa 2009, s. 22–34; W. Piestrzyński, *Family at the service of prevention from deviant behavior of children and adolescents*, [w:] *Sociální pedagogika ve službě člověku a společnosti*, S. Nešlušanová, I. Emmerová, E. Jarosz (red.), Institut mezioborových studií, s.r.o., Brno 2014, s. 263–268.

ować edukację i inne formy aktywności. Wzmocnieniu ulegają więc konstruktywne sieci społeczne, co stanowi podstawowy warunek efektywności kary²⁵⁰. Ponadto skazany odbywający karę w systemie dozoru elektronicznego nie jest narażony na stygmatyzację społeczną²⁵¹, która silnie oddziałuje na dalsze funkcjonowanie skazanego i stanowi jedną z najważniejszych barier utrudniających readaptację skazanego po opuszczeniu zakładu karnego.

Podkreśliśmy również, że pobyt w warunkach izolacji więziennej powoduje konieczność przebywania z osobami narzuconymi i wymusza w konsekwencji wzajemne życie ze sobą ludzi wywodzących się z różnych środowisk, o odmiennych motywach zachowania. Skazany odbywający karę w warunkach izolacji więziennej jest zwłaszcza narażony na negatywny wpływ więźniów o pogłębionym stopniu demoralizacji, z zaburzoną osobowością, naruszających powszechnie przyjęte normy i wzory zachowań społecznych. Osoby skazane za czyny karalne o niskiej lub znikomej szkodliwości, na kary krótkoterminowe, dzięki systemowi dozoru elektronicznego nie są narażone na negatywną „edukację” przez zdemoralizowanych współosadzonych oraz podporządkowanie czy szykany i przemoc z ich strony.

Odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego umożliwia jednocześnie uniknięcie destruktywnych wpływów izolacji więziennej na osobowość skazanego związanych z deprivacją potrzeb²⁵². Wskazać można literaturę naukową²⁵³, w której autorzy podkreślają, że u osób przebywających w zakładach karnych, częściej niż u ludzi żyjących w środowisku otwartym, następują negatywne zmiany w psychice, zakłócenia w sferze świadomości i uczuć oraz w procesie podejmowania decyzji, co w konsekwencji często prowadzi do licznych zaburzeń w zachowaniu. Zaznaczmy również, że w normalnych warunkach ludzie przebywają z innymi osobami najczęściej dlatego, że kogoś z określonych powodów lubią lub cenią, w związku z czym kontrolują swoje zachowanie, ponieważ chcą utrzymywać z nią dobre relacje. W warunkach więziennych dokonanie tego rodzaju wyboru jest bardzo trudne, a w niektórych przypadkach wręcz niemożliwe. Sytuacja przebywania z osobami narzuconymi, o odmiennych cechach osobowości i systemie

²⁵⁰ R. Sampson, J. Laub, A. Life-Course, *Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency*, [w:] *Developmental Theories of Crime and Delinquent*, T. Thornberry (red.), New Brunswick 1997, s. 147–150.

²⁵¹ M. Porowski, *Psychospołeczne aspekty pomocy dla więźniów*, [w:] *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, T. Bulenda, R. Musidłowski (red.), ISP, Warszawa 2003, s. 306–314.

²⁵² K. Ostrowska, *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalności psychologii*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2008, s. 256.

²⁵³ A. Lewicki, L. Paryzek, B. Waligóra, *Podstawy psychologii penitencjarniej*, [w:] *Psychologia kliniczna*, A. Lewicki (red.), PWN, Warszawa 1978; M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Lexis Nexis, Warszawa 2003.

wartości i wzorach zachowań utrudnia wypracowanie odpowiedniego poziomu relacji interpersonalnych, pozwalających w dostatecznym stopniu zaspokajać potrzeby emocjonalne.

Wykonywanie kary pozbawienia wolności w tym systemie dozoru elektronicznego pozwala więc nie tylko na uniknięcie negatywnych skutków psychologicznych i społecznych wynikających z długotrwałej izolacji więźniów, osłabienia więzi społecznych, lecz także eliminuje tzw. zjawisko tzw. „prizonizacji”, czyli uzależniania osadzonego od systemu penitencyjnego, przejmującego za skazanego odpowiedzialność za zabezpieczenie podstawowych potrzeb życiowych. Ponadto skazany odbywając karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, funkcjonuje w przestrzeni społecznej sprzyjającej osiągnięciu celów resocjalizacji penitencjarnej i kary pozbawienia wolności.

W kontekście przeprowadzonej analizy możemy stwierdzić, że instytucja dozoru elektronicznego umożliwiając wykonywanie kary pozbawienia wolności w warunkach środowiska otwartego, ukierunkowuje system dyscyplinarno-izolacyjny na rzecz systemu dyscyplinarno-wolnościowego, jest to bardzo istotne z punktu widzenia efektywności resocjalizacji i inkluzji społecznej.

Wykonywanie kary w systemie dozoru elektronicznego jest jednak najczęściej postrzegane w kontekście substytuowania, przepełnionych zakładów penitencjarnych i obniżania kosztów wykonywania kary pozbawienia wolności²⁵⁴. Percepcja taka jest w dużej mierze słuszna, ponieważ jak wynika z raportu Najwyższej Izby Kontroli, do 31 marca 2014 r. w SDE wykonano 25 602 kary pozbawienia wolności. Od początku funkcjonowania SDE do końca marca 2014 r. z zakładów karnych do SDE „zwolnionych” zostało 14 979 skazanych, co miało wpływ na redukcję liczby skazanych w jednostkach penitencjarnych i zwiększenie dostępności miejsc dla osób skazanych za poważniejsze przestępstwa²⁵⁵. W raporcie tym zwrócono również uwagę, że wykonywanie kary w SDE jest prawie dwukrotnie tańsze niż wykonywanie kar izolacyjnych w zakładach penitencjarnych. Według kalkulacji Najwyższej Izby Kontroli, na podstawie danych CZSW, w niespełna czteroletnim okresie funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego średniomiesięczne wydatki związane z kosztem utrzymania skazanego w zakładach karnych ukształtowały się na poziomie 2482 zł, a szacunkowy miesięczny koszt skazanego w (SDE) przynajmniej na poziomie 688 zł (przy uwzględnieniu wyłącznie kosztów

²⁵⁴ B. Stańdo-Kawecka, *Opinia do projektu ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego wraz z projektami aktów wykonawczych* (druk nr 1237), Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu 2007, s. 1; P. Bogacki, M. Oleżałek, *Dozór elektroniczny jako środek ograniczenia przeludnienia w polskich zakładach karnych*, „Wiedza Prawnicza” 2014, nr 4, s. 99.

²⁵⁵ *Wdrożenie i eksploatacja systemu dozoru elektronicznego oraz realizacja zadań przez sądowych kuratorów zawodowych w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności w tym systemie*, s. 9, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7016,vp,8872.pdf> [05.08.2015].

eksploatacji SDE) oraz 1270 zł (przy uwzględnieniu kosztów budowy, wdrożenia i eksploatacji (SDE)²⁵⁶.

Należy jednak zaznaczyć, że wykonywanie kary w tym systemie to nie tylko niwelowanie przeludnienia w zakładach karnych i korzyści ekonomiczne. System ten stwarza przede wszystkim nowe możliwości resocjalizacji i readaptacji społecznej skazanych. W wyniku stosowania dozoru elektronicznego, całodobowy monitoring skazanego zapobiega zachowaniom niezgodnym z prawem i jest bodźcem do wypracowania samokontroli oraz przestrzegania porządku prawnego. SDE poprzez pozbawienie skazanego kontaktu ze środowiskiem więziennym przeciwdziała jego demoralizacji i jednocześnie sprzyja nabywaniu pozytywnych wzorców społecznych. Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego pozwala bowiem osobie skazanej na pełne uczestniczenie w życiu rodziny, bliskich, stwarza możliwość funkcjonowania w wielu innych ważnych grupach społecznych oraz umożliwia podejmowanie różnego rodzaju aktywności, zwłaszcza w sferze zawodowej i edukacyjnej. Zaznaczmy także, że system dozoru elektronicznego w wyniku stworzenia warunków do odbywania kary poza zakładem karnym zapewnia zarazem niższy stopień negatywnych konsekwencji związanych z wykonaniem kary pozbawienia wolności niż ma to miejsce w przypadku wykonywania jej w warunkach izolacji więziennej. Odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego ogranicza jednocześnie ryzyko deprawacji sprawców mniej społecznie szkodliwych przestępstw, o niższym stopniu demoralizacji oraz niweluje stopień stygmatyzacji społecznej osoby skazanej.

Podkreślmy również, że odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest instytucją nową, w wielu obszarach niedoskonałą, wymagającą poprawy i lepszego dostosowania do realiów polskiego więziennictwa. Nie ulega jednak wątpliwości, iż ona ważnym etapem budowania skutecznego, nieizolacyjnego, dyscyplinarno-wolnościowego systemu oddziaływań penitencjarnych ukierunkowanego na umożliwienie skazanym pełnej inkluzji społecznej.

²⁵⁶ *Ibid.*, s. 10.